

УДК 069:027.021+004:908

БУДИНОК-МУЗЕЙ М. О. ВОЛОШИНА: ВІД ТРАДИЦІЙНОГО МУЗЕЮ ДО МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ (ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МУЗЕЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ)¹

Н.М. Мірошніченко

(Будинок-музей М.О. Волошина КРУКЕІКЗ «Кіммерія
М.О.Волошина», пмт. Коктебель, Україна)

У доповіді розглядаються напрями розвитку музею як інформаційно-культурного центру, приділяється увага використанню нових інформаційних технологій у реалізації проекту «Бібліотека Будинку-музею М.О. Волошина».

Ключові слова: фондова колекція, експонат, бібліотека поета

В докладе рассматриваются направления развития музея как информационно-культурного центра, уделяется внимание использованию новых информационных технологий в реализации проекта «Библиотека Дома-музея М.А. Волошина».

Ключевые слова: фондовая коллекция, экспонат, библиотека поэта

Після розпаду СРСР безліч унікальних культурно-історичних цінностей виявилася по різні сторони кордонів. Сучасній Україні у спадок дісталася ціле намисто дорогоцінних пам'яток.

Однією з найцінніших перлин цього намиста є Будинок-музей М.О. Волошина в Коктебелі на кримському півострові. Музей розташований на самому березі красивої бухти, на стику степу, моря і початку кримських гір, у меморіальній будівлі, збудованій Максиміліаном Волошиним у 1903-1913 рр. за власними кресленнями і має автентичну колекцію більш ніж 55 тис. експонатів. Цей будинок, широко відомий серед інтелігенції минулого століття в Росії та Європі як Будинок Поета – єдиний, що зберігся в первинному вигляді від селища Коктебель кінця 19-го – початку 20-го століття, і один з небагатьох, які зберегли атмосферу Срібного століття і життєтворчості господаря в десятках тисяч експонатів – листах, фотографіях, картинах, предметах побуту.

Максиміліан Олександрович Кирієнко-Волошин (1877-1932) – видатний поет і перекладач, блискучий критик, тонкий художник, філософ, мислитель, культуролог. Народився у центрі Києва, предки по батькові – із запорізьких козаків, по матері – німецьке коріння. По-європейськи освічений, багато років прожив у Парижі, залишивши там багато друзів і свій портрет, виконаний польським скульптором Едвардом Віттігом і в 1908 році встановлений на бульварі Ексельман, 66, де стоїть і тепер.

Андрій Білий згадував враження про Волошина початку дев'ятисотих: «М.О. з'являвся у Москві, швидко входивши в її злободенність і виступаючи головним чином у ролі миротворця, загладжуючи суперечності між супротивниками...; і потім безслідно зникав або до Європи, де він збирав, так би мовити, мед з художньої культури Заходу, або у свій рідний Коктебель, де він на самоті втілював все побачене і почуте ним у ту нову якість, яка згодом і перетворила будинок Волошина на один із культурних центрів не тільки Росії, але й Європи».

Своє духовне становлення крізь «етапи блукання духу: буддизм, католицтво, магія, масон, окультизм, теософія, антропософія» він завершив у пеклі жовтневої революції та громадянської війни. Його ім'я замовчувалося радянською владою, його твори не видавалися до 1977 року, коли

¹ Доклад на руском языке представлен по адресу:
http://conf.cpic.ru/eva2007/rus/reports/report_1218.html

культурне товариство все ж відсвяткувало століття з дня народження видатного майстра першою науковою конференцією і першим виданням невеликої збірки віршів у серії «Мала бібліотека поета».

1 серпня 1984 року Будинок Поета завдяки зусиллям видатних і прогресивних діячів науки і культури відкрився як офіційний державний музей. У 2001 році на базі Будинку-музею М. О. Волошина відповідно до Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 18.10.2000 р. № 1476-2 був створений еколого-історико-культурний заповідник «Кіммерія М.О.Волошина».

В основі концепції розвитку заповідника лежить еколого-історико-культурологічний принцип, тобто ідея існування природи, історії та культури південно-східного Криму як єдиної об'ємно-просторової системи. Повна назва заповідника часто не зовсім вірно розуміється і тут, напевно, доречно сказати декілька слів про екологію, сам заповідник і передумови його створення.

У 80-х роках минулого сторіччя почалися серйозні дослідження проблем екології навколишнього середовища, і дуже скоро стала очевидною необхідність комплексного підходу до спадщини минулого, не розділяючи його на природне і культурне. Зовсім не останнє місце почав займати соціально-культурний план екосистеми. Соціальна екологія, що вивчає закономірності взаємодії суспільства і навколишнього середовища, а також практичні проблеми її охорони, включає різні філософські, соціологічні, економічні, культурологічні, географічні та інші аспекти.

Глобальний підхід до питання екології змусив по-іншому розглядати і традиційний підхід до музеїв як місця накопичення, зберігання й експонування колекції. Почали розвиватися, так звані, екомuzeї, які були започатковані у провінціях Франції. Їх робота була орієнтована на громадськість і територію, на якій знаходиться музей.

Очевидно, що задовго до цього наукового визначення, ще за життя господаря, Будинок М.О. Волошина був справжнім екомuzeєм. У 1933-у році, згадуючи свої відвідини будинку Волошина, Андрій Білий писав: «Не будинок, а – музей; і музей – єдиний». І далі: «Коктебель – це Волошин, у тому значенні, що ... поет побачив ніби саму ідею місцевості і дав їй в різноманітті модифікацій. (...) Будинок Волошина...: ціле єдиному життю; поет Волошин, Волошин-художник, Волошин-парижанин, Волошин – коктебелівський мудрець, відлюдник і красзнавець – подані у Волошині, творці побуту. Волошин – красзнавець – поданий у Волошині-людині. (...) Діячі культури приїжджали сюди москвичами, лєнінградцями, харків'янами, а виїжджали патріотами Коктебеля».

Таким чином, створення заповідника було конкретним виявом соціокультурного аспекту екології, направленим на збереження і захист частини культурно-історичного простору, названого М. Волошиним Кіммерією.

Максиміліан Волошин і Кіммерія – одна з найорганічніших взаємодій людини з навколишньою природою. Єдність естетики ландшафту, історичної насиченості південно-східного Криму і геологічно обумовленої, але незбагненої енергетики Кара-Дага було усвідомлено і опоетизовано Максиміліаном Волошиним у багатьох його творах. Центральне місце в цьому просторі, званому Кіммерія, абсолютно природно посідає будинок М. О. Волошина, який із самого свого виникнення несе відбиток знаковості, символу, якщо хочете – музейності, і, як об'єкт культури, до якого входить не тільки будівля з безпосередньою музейною територією, творча спадщина і предметний світ господаря, але й обставини його життя, коло його спілкування та інтересів, оточуючі будови і пейзаж, тобто все те, що актуалізує особу Максиміліана Волошина. Саме цей цілісний об'єкт є культурною спадщиною.

Не зважаючи на те, що значення Будинку Поета як символу змінюється, напевно, для кожного покоління, але незмінним у часі залишається один із його аспектів: Будинок Поета – символ духовності і культури. Органічний синтез космополітичного (великі пізнання, різноманітність інтересів, свідомість єдності особистості і всесвіту, миті і вічності) та антропоцентричного (яскрава індивідуальність) в особі Максиміліана Волошина зумовив, мабуть, і особливе місце Будинку Поета у низці навіть тих нечисленних будинків-музеїв і садиб-музеїв у СНД, колекції яких також збереглися.

Волею господаря призначення його Будинку – творчість і йому не властиво бути склепом, скринєю, що зберігає старі речі. В якійсь мірі, це безпосередньо відображено в тексті документа про передачу Волошиним першого поверху Будинку Спілки письменників для створення в ньому саме будинку творчості літераторів. Безумовно, Волошин хотів, щоб його Будинок жив, щоб в його стінах творили.

Стратегічна мета нашого музею завжди була спрямована на збереження Будинку Поета як безцінного за своєю унікальністю явища. Сама ідея створення заповідника була зумовлена всім життям і творчістю М. О. Волошина, його заповіт – у поезії й акварелях. Сьогодні зростає інтерес до

особи і творчості Максиміліана Волошина, що зумів створити в маленькому приморському Коктебелі культурний центр європейського рівня, де бували багато діячів культури і науки. Музей користується популярністю не тільки у ближньому, але й далекому зарубіжжі.

Між тим унікальна колекція Будинку-музею М.О. Волошина має лише традиційний рукописний обліковий опис і відома тільки вузьким фахівцям, змушеним приїжджати для наукової роботи безпосередньо в Коктебель.

Співробітники Будинку-музею М.О. Волошина ведуть науково-просвітительську діяльність, велику роботу з обліку, збереження і реставрації пам'ятників, формування сучасної технічної бази музею, беруть участь у міжнародних наукових конференціях з доповідями і повідомленнями, в підготовці наукових і науково-популярних видань, є переклади їх наукових робіт європейськими мовами.

На жаль, розпад СРСР і проблеми дев'яностих років минулого століття не кращим чином позначилися на матеріальній базі музею і лише в останні п'ять років його стан значно покращився.

У 2004-2007 роках була проведена велика робота з реставрації меморіальної будівлі музею.

Сьогодні колектив БМВ, окрім традиційного розвитку музею ставить за мету створення Міжнародного інформаційно-культурного центру «Будинок Поета». У перспективні плани музею одним із завдань міцно ввійшло використання нових інформаційних технологій.

У цьому ключі паралельно повинні бути освоєні, принаймні, два основні напрями: створення електронної бази фондової колекції музею, по можливості, у тримовному призначеному для користувача інтерфейсі, з включенням її в подальшому в роботу експозиції БМВ і міжнародний інформаційний простір і створення постійно діючого сайту музею.

Фондова колекція Будинку-музею М.О. Волошина нараховує 18829 одиниць зберігання основного фонду, понад 33000 од. зберігання науково-допоміжного фонду, який у меморіальних музеях прирівнюється за значущістю до основного, а також 4012 книг наукової бібліотеки. Практично всі предмети музейного фонду унікальні, оскільки є в більшості меморіальними. Так, в основному архівному фонді представлені особисті документи М.О. Волошина, його автографи: рукописи і машинописи з авторською правкою віршів, статей, конспектів і тез лекцій, переклади, листи до рідних, друзів і знайомих, записники; листи різних кореспондентів до М.О. Волошина; у фотоджерелах особливу цінність представляють негативи і позитиви, виконані самим М.О. Волошиным. Цікаві речовинні джерела: утилітарно побутові речі, предмети декоративно-ужиткового мистецтва. Ексклюзивні саморобні предмети меблів, прикрашені розписом, інкрустацією, випалюванням (наприклад, шафка настінна з випалюванням за малюнком художниці М.В. Якунчикової), деякі виготовлені самим М. О. Волошиным або за його кресленням (конторка для О.М. Толстого).

Унікальність низки предметів не меморіального значення у тому, що інформація, що міститься в них, має винятковий характер, пов'язаний із життям і творчістю Максиміліана Волошина.

Інші унікальні предмети є такими через своєрідність і неповторність. Такі, наприклад, витвори образотворчого мистецтва. У фондах музею налічується більше 1500 графічних і 150 живописних робіт М. О. Волошина, а також більше 350 робіт інших авторів.

Створення електронної бази музею припускає рішення таких завдань:

1. Створення електронного каталогу фондової колекції.
2. Оцифрування музейних предметів і сканування раритетних книг меморіальної бібліотеки, автографів, архіву, витворів образотворчого мистецтва.
3. Створення програм віртуального музею («Подорож музеєм», «Подорож фондами», «Гості Будинку Поета» тощо).
4. Надання ресурсів у доступ до міжнародної інформаційної мережі.

Зрозуміло, що реалізація цього напряму вимагає довгострокової поетапної роботи всього наукового колективу музею із залученням фахівців із інформаційних ресурсів, комп'ютерних технологій, мовознавців, бібліографії та ін.

1 серпня 2007 року разом із фахівцями Всеросійської державної бібліотеки іноземної літератури ім. М. І. Рудоміно і Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії за підтримки Фонду мистецтв Володимира Філіппова як перший етап створення електронного каталогу фондової колекції розпочата робота проекту «Бібліотека Будинку-музею М.О. Волошина».

Мета проекту – науковий опис меморіальної бібліотеки М. О. Волошина в Будинку-музеї М. О. Волошина і публікація каталогу «Бібліотека М. О. Волошина».

Завдання проекту:

- бібліографічний опис книг і періодичних видань;
- створення електронного каталогу бібліотеки (на базі програмного забезпечення «ІРБІС»);
- оцифрування раритетних видань;
- видання друкарського каталогу бібліотеки.

Терміни реалізації проекту: 2007-2010 рр.

Етапи реалізації проекту:

1-й етап: 2007-2008 рр. – оснащення музею необхідною технікою, створення локальної мережі, адаптація програмного забезпечення для завдань проекту, бібліографічний опис меморіальної бібліотеки, створення електронного каталогу бібліотеки і оцифрування раритетних будівель;

2-й етап: 2009 рр. - продовження бібліографічного опису меморіальної бібліотеки, створення електронного каталогу і оцифрування раритетних видань; підготовка рукопису каталогу;

3-й етап: 2010 г.- видання каталогу.

Книжковий фонд БМВ складає:

1. Основний фонд:

1.1. Меморіальна бібліотека М.О. Волошина (9254 од.);

1.2. Група зберігання друкарських видань (137 од.);

2. Наукова бібліотека (4012 од., постійно поповнюється);

3. Книги науково-допоміжного фонду, не виділені в окрему групу зберігання.

Меморіальна бібліотека Максиміліана Волошина, що відображає широту інтересів і енциклопедичні пізнання господаря, унікальна за цілісністю, автентичністю, раритетністю екземплярів.

Наведу такі дані за цією бібліотекою:

Меморіальна бібліотека налічує 9254 одиниць зберігання на паперових носіях.

Граничні дати: 1708 р. – 1932 р.

Найстарішим виданням волошинської бібліотеки є «Загальна історія» М.Б. Боссюе, видана в Амстердамі і Лейпцигу в 1708 році (J.-B.Bossuet. Histoire universelle. Т.3. Amsterdam et Leipzig, 1708). Останнім роком видання документів меморіальної бібліотеки є 1932 р. Це періодичні та неперіодичні видання, що видані як радянськими видавництвами Москви, Ленінграда, Феодосії, так і зарубіжними – Парижа, Берліна, Мюнхена, Кельна, Нью-Йорка. За даний рік налічується 75 видань.

Багато видань з бібліотеки М.О. Волошина можна віднести до рідкісних книг, що мають як природний характер – малий тираж книги (якнайменший – 25 прим.), так і штучний – зменшення тиражу пропорційний віку книги. Чимала кількість книг з автографами, позначками і дарчими написами мають підставу віднесення їх до категорії пам'яток.

Відомі такі дані: видань з автографами М.О. Волошина – 1529 прим., з його позначками – 278 прим.; іменних – 30 прим.; згадка і цитата М.О. Волошина у 201 виданні; участь М.О. Волошина, зокрема як перекладача і художника – у 143 виданнях. Видань з дарчими написами авторів – 425 прим., перекладачів – 28 прим., укладачів і редакторів – 50 прим., художників – 6 прим.; з позначками авторів – 25 прим. Головні розділи бібліотеки – художня література (фольклор, дитяча, російсько-радянська література, література народів СРСР, література народів зарубіжних країн, літературні збірки), літературознавство (історія російської літератури, історія французької літератури, європейська література, всесвітня література, література Сходу, критика літератури, мемуарна література), мистецтво (теорія мистецтва, російське мистецтво, зарубіжне мистецтво), історія (історія Росії, історія давніх віків, історія Америки, Англії, Німеччини, Франції), філософія. Менш представлені розділи: суспільні науки, природні науки, медицина тощо.

Широко представлені періодичні видання і видання, які продовжують видаватися: журнали (бібліографічні, географічні, з мистецтва, історичні, літературно-художні, літературні, науково-

технічні, суспільно-політичні, сатиричні, філософські, окультні), газети, бюлетені і альманахи; довідкові видання: енциклопедії, словники, каталоги і путівники.

Великий розділ довідкових видань. Це, перш за все, словники й енциклопедії. В бібліотеці М.О. Волошина зберігся «Тлумачний словник живої мови» великороса В.І. Даля 1880 і 1903 рр. видання, такі книги як «Матеріали для словника староруської мови» І.І. Срезневського, «Гомерівський словник» В. Краузе, «La grand Encyclopedia» (видавництво Н. Lamiraudt, 30 т.), енциклопедичний словник «Petite Larousse», «Енциклопедичний словник» Ф. Брокгауза і І. Ефрона, а також словники німецької, англійської, італійської, іспанської, шведської, болгарської, японської, старосврейської мов.

Дані з мовного складу бібліотеки такі: видань російською мовою – 5270 прим., французькою мовою – 3587 прим., німецькою – 307 прим., англійською – 34 прим., італійською – 25 прим., іспанською – 11 прим.; українською – 8 прим., старогрецькою – 5 прим., латинською – 4 прим., по 1-ому примірнику – польською, єврейською, татарською.

Основний напрям проекту – створення електронного каталогу меморіальної бібліотеки з довідково-бібліографічним і музейним описом на базі інтегрованої розширюваної бібліографічно-інформаційної системи (ІРБІС).

Загально-системні характеристики ІРБІС:

- Базове програмне забезпечення – ППП COS/ISIS/M.
- Автоматизована технологія створення словників, що забезпечують прямий пошук по всіх основних елементах бібліографічного опису.
- Підтримка графічних даних і повних текстів документів.
- Повна сумісність з міжнародними форматами USMARC і UNIMARC.
- Наявність типового рішення для створення Web-сервера з доступом до баз даних ІРБІС.
- Наявність російсько-, україно- і англомовної версії системи.
- Розширення класифікатора у форматі музейного опису предметів.

Сьогодні у Криму більшість бібліотек здійснює автоматизацію своїх фондів використовуючи ІРБІС, що значно полегшує обмін базами даних і сприяє формуванню основи обмінних каталогізованих систем і створенню корпоративних інформаційних ресурсів. Також ІРБІС використовується в бібліотеках України і країн СНД.

На 01.11.2007 р. у електронний каталог внесено з необхідним бібліографічним і музейним описом 862 книги меморіальної бібліотеки і 67 акварелей М.О. Волошина з авторськими написами.

Презентація пілотного проекту «Бібліотека Будинку-музею М.О.Волошина» призначена на червень 2008 року в рамках 15-й Міжнародної Конференції «Крим 2008» «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу».

Проект повинен стати початковим етапом створення електронної системи повного обліку фондової колекції музею.

Таким чином, наявність сучасної технологічної системи сприятиме збереженню експонатів у необхідних умовах і одночасно зніме проблему обмеженої доступності до музейних зібрань, забезпечить їх ефективне використання в інтересах науки і культури освіти.

Поза всяких сумнівів, майбутнє музейних колекцій пов'язане із використанням нових інформаційних технологій.